

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΜΗ ΜΕΛΟΥΣ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.— Πόθεν τὸ ὄνομα *Σπανέας* τοῦ ὁμωνύμου βυζαντινοῦ παραινετικοῦ ποιήματος (Πρόδρομος ἀνακοίνωσις), ὑπὸ *Γεωργ. Ἀ. Παπαδημητρίου* *. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ἰω. Καλιτσουνάκη **.

*

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ἰω. Καλιτσουνάκης ἀνακοινῶν τὴν μελέτην ταύτην εἶπε τὰ ἑξῆς :

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀνακοινώσω ἐργασίαν τοῦ κ. Γεωργίου Παπαδημητρίου, συντάκτου τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀναφερομένην εἰς τὸ ὄνομα *Σπανέας*, ὅπερ ἀποδίδεται συνήθως μὲν εἰς τὸν φερόμενον ὡς συγγραφέα τοῦ γνωστοῦ παραινετικοῦ ποιήματος τοῦ 12ου αἰῶνος Ἀλέξιον Κομνηνόν, ἐνίοτε δὲ εἰς τὸν ἀποδέκτην τοῦ ποιήματος τούτου καὶ ἀνεψιὸν τοῦ συγγραφέως ἢ καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ δηλωθέν στιχοῦργημα.

Ὁ κ. Παπαδημητρίου παρασκευάζων κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ποιήματος ἐπὶ τῇ βάσει πάντων τῶν γνωστῶν χειρογράφων κωδίκων, οἵτινες παρέχουν τὸ κείμενον τῶν διασκευῶν αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πρώτης ἐντύπου ἐκδόσεως, τῆς ὁποίας ἄμεσον (καὶ χασματώδες) ἀντίγραφον, κατὰ διαπίστωσιν τοῦ αὐτοῦ μελετητοῦ, εἶναι ὁ θεωρούμενος μέχρι τοῦδε ὡς σπουδαῖος ἐκπρόσωπος τῆς χειρογράφου παραδόσεως τοῦ ποιήματος ἀγιορειτικὸς κώδιξ 2788 (ἦτοι ὁ τῆς μονῆς Δοχειαρίου 114), ἐμελέτησε τῇ βοήθειᾳ μικροταινίας, ὡς καὶ ἐξ αὐτοψίας, κατόπιν μεταβάσεώς του πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς Ἰταλίαν, καὶ τὸν ὑπ' ἀρ. 712 [Z. 67 XLIV] κώδικα τῆς παρὰ τὴν Ρώμην ἑλληνορρυθμοῦ μονῆς τῆς Κρυπτοφύρρης, περιέχοντα (φ. 73^v — 79^v) ἀνέκδοτον εἰσέτι διασκευὴν τοῦ ἔργου. Τὸ κείμενον τῆς διασκευῆς ταύτης, ὅπερ ὁ κ. Παπαδημητρίου ἔχει ἔτοιμον πρὸς ἔκδοσιν, ἀριθμοῦν 323 πολιτικὸς δεκαπεντασுλλάβους στίχους, εἶναι γεγραμμένον τὸν 14ον αἰῶνα καὶ διὰ τῆς αὐτῆς χειρός, δι' ἧς ἐγράφη ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι (φ. 1^r — 73^r) καὶ τὸ κείμενον τῆς ὁμωνύμου διασκευῆς τῆς βυζαντινῆς Ἀκριτιίδος, τοῦ ὁποίου γνωστὴ εἶναι εἰς τοὺς περὶ τὰ βυζαντινὰ γράμματα ἀσχολουμένους ἢ ὑπεροχῇ, ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φράσιν, ἔναντι

* GEORG A. PAPANIMITRIU, *Wie entstand der Name Spaneas des gleichnamigen byzantinischen paränetischen Gedichts (eine vorläufige Mitteilung).*

** Ἀνεκοινώθη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 8ης Ἀπριλίου 1965.

τοῦ κειμένου τῶν λοιπῶν ἀκριτικῶν διασκευῶν, λόγω τῆς στενῆς συγγενείας του πρὸς τὸ ἀπολεσθὲν πρωτότυπον. Τὸ αὐτόθι κείμενον τοῦ «Σπανέα», τοῦ ὁποίου τὴν καλὴν ἐπίσης ποιότητα προδίδει τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τούτου τοὺς ἑπτὰ εἰσαγωγικοὺς στίχους ἐστηρίχθη κυρίως ὁ John Schmitt (ἐν Byz. Zeitschrift 1, 1892, σ. 317 - 318), γνώστης καὶ 15 ἄλλων διασκευῶν τοῦ ἔργου, ζητῶν νὰ διευκρινήσῃ τὰ κατὰ τὸ πρόσωπον τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ ἀποδέκτου τοῦ ποιήματος, τελευτᾶ εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ φ. 79', μετὰ δὲ τὸν τελευταῖον στίχον φέρονται γεγραμμένοι διὰ χειρὸς καὶ πάλιν τοῦ πρώτου γραφέως οἱ ἑξῆς στίχοι :

*οἱ ἐντυχόντες τῆδε δὴ βίβλω σοφοῦ σπανίου,
ἀλεξίου κομνηνοῦ, καὶ τῆς σοφίας) βάθος,
τῆς ἐν αὐτῷ κ*

Διὰ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ δεύτερος τῶν στίχων τούτων χολαίνει μετρικῶς, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν ἐξ ἀντιγραφῆς προερχομένων στίχων ἀμφοτέρωθεν τῶν κειμένων τοῦ κώδικος, ὁ κ. Παπαδημητρίου φρονεῖ, ὅτι καὶ οἱ παρατεθέντες στίχοι, ἐν οἷς ὁ Ἄλέξιος Κομνηνὸς χαρακτηρίζεται ὡς σπανίος σοφός, δὲν ὀφείλονται εἰς τὸν κωδικογράφον, ἀλλὰ προερχοῦνται καὶ αὐτοὶ ἐξ ἀντιγραφῆς, ἥτις καὶ διεκόπη ἀποτόμως, ὅταν ὁ ἀντιγράφους (περὶ τοῦ ὁποίου ἔχει ἤδη παρατηρηθῆ, ὅτι παρέλειπε στίχους θρησῶν συντομίαν) ἀντελήφθη, ὅτι εἶχεν ἤδη περατώσει τὴν καταγραφὴν τοῦ ποιήματος καὶ εἶχεν εἰσέλθει εἰς σχόλιον ἀναφερόμενον εἰς αὐτό.

Ἡ ἀποδοχὴ τῶν στίχων τούτων ὡς ἐξ ἀντιγραφῆς προερχομένων ἐπιτρέπει, κατὰ τὸν κ. Παπαδημητρίου, τὴν ὑποστήριξιν τῆς γνώμης, ὅτι ἐκ τοῦ σχολίου ἀκριβῶς τούτου, περιλαμβανομένου καὶ εἰς (ἀνεύρετον εἰσέτι) κώδικα χρονολογούμενον τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος, προῆλθεν ἀσφαλῶς, εἴτε κατὰ παρανόησιν ἀπλῶς τῆς γενικῆς σπανίου (ὀνόματος προσηγορικῆς) ὡς γενικῆς κυρίου ὀνόματος πρωτοκλίτου (λήγοντος ἐν τῇ ὀνομαστικῇ εἰς —ίας) εἴτε καὶ κατὰ παρανόησιν τῆς λέξεως σπανίου ὡς σπανία, ἢ ἐξ ἄλλων κωδίκων τοῦ ποιήματος μαρτυρουμένη παράλληλος ὀνομασία τοῦ Ἄλεξίου Κομνηνοῦ καὶ ὡς «Σπανία» ἢ «Σπανέα» (Τὸ δεύτερον τοῦτο προέκυψε κατὰ παρετυμολογικὴν συσχέτισιν τοῦ τύπου Σπανίας πρὸς τὸ ἐπίθετον σπανέας, δι' οὗ ἄλλως δηλοῦται ὁ σπανός).

Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ κ. Παπαδημητρίου ἐπικυροῖ, ὡς ὑποστηρίζει οὗτος, ὁ ἔλεγχος τῶν λοιπῶν ἐκπροσώπων τῆς χειρογράφου παραδόσεως τοῦ στιχορρηγματος. Τὸ ἐκ παρανοήσεως ἢ παραναγνώσεως τῆς γενικῆς σπανίου προελθὸν κύριον ὄνομα (Σπανίας - Σπανέας), ὅπερ ἀρχικῶς ἀφεώρα εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἄλε-

ξίου Κομνηνοῦ καὶ ἀνεγράφετο εἰς σχόλια ἢ σημειώματα φερόμενα μετὰ τὸ κείμενον τοῦ ποιήματος, μετηνέχθη ἐντεῦθεν καὶ εἰς τὸν τίτλον ἢ τοὺς εἰσαγωγικοὺς στίχους τοῦ ἔργου, εἰς τινὰς δὲ διασκευὰς διὰ τὴν προκλήθεισαν ἐκ τῆς διττῆς ὀνομασίας τοῦ συγγραφέως σύγχυσιν μετεβιβάσθη εἰς τὸν ἀνώνυμον ἀρχικῶς καὶ ἐμμέσως μόνον δηλούμενον ἀποδέκτην τῶν στίχων.

Τὸ συμπέρασμα τῆς μελέτης τοῦ κ. Παπαδημητρίου εἶναι, ὅτι δὲν ὑπῆρξε Σπανίας ἢ Σπανέας σχέσιν ἔχων πρὸς τὸν φερόμενον ὡς συγγραφέα τοῦ συζητουμένου παραινετικοῦ ποιήματος Ἀλέξιον Κομνηνόν, πρὸς τὸν ἀποδέκτην τῶν στίχων τοῦ καὶ πρὸς τὸν ἀρχικὸν τίτλον τοῦ ἔργου. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἔχει, κατὰ τὸν κ. Παπαδημητρίου, σπουδαιότατην σημασίαν, τόσον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς χειρογράφου παραδόσεως καὶ τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου τοῦ περι οὗ ὁ λόγος στιχοιργήματος, ὅσον καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν συγγενῶν πρὸς αὐτὸ παραινετικοῦ χαρακτῆρος ἔργων, τῶν ὁποίων ὡς συγγραφεὺς κατονομάζεται ὁ «Σπανίας», διότι ταῦτα ἀποδεικνύονται οὕτω μεταγενέστερα τῆς παρανοήσεως ἢ τῆς παραναγνώσεως, ἣτις ἔτρεψε τὸν «σπάνιον σοφόν» Ἀλέξιον Κομνηνόν εἰς «Σπανίαν» - «Σπανέαν»!*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

* Τὸ κείμενον τῆς μελέτης θὰ δημοσιευθῇ ἀλλαχοῦ.